

Nd.

132. Frumvarp

til laga um íbúðarhús á prestssetrum.

Frá allsherjarnefnd.

I. KAFLI.

Um byggingar íbúðarhúsa.

1. gr.

Þar, sem ekki eru viðunandi íbúðarhús á prestssetrum, skal reisa þau úr varanlegu efni, svo sem fyrir er mælt í lögum þessum.

2. gr.

Í fjárlögum skal árlega veita styrk til að reisa minnst 2 íbúðarhús, og má styrkurinn ekki vera lægri en 15000 kr. og ekki hærri en 18000 kr. til hvers húss.

3. gr.

Að því leyti sem styrkur samkvæmt 2. gr., að viðbættu andvirði niðurlagðra bæjarhúsa á prestssetrum, nægir ekki fyrir byggingarkostnaði, veitir

kirkjujarðasjóður lán til greiðslu hans, þó ekki yfir 8000 kr. á hús. Lán þessi ávaxtast og afborgast með 4% á ári, og eru af því 3½% vextir, en ½% afborgun.

4. gr.

Lán þau, er í 3. gr. getur, eru embættislán og tryggð með launum hlutað-eigandi prests, þeim er úr rikissjóði greiðast, og má halda árlegum greiðslum eftir af laununum með jafnri fjárhæð á mánuði hverjum, enda er presti jafnan skylt að búa í húsi, sem reist er samkvæmt lögum þessum, nema leyfi biskups komi til.

5. gr.

Nú óskar prestur, að íbúðarhús sé reist á prestssetri, og skal hann þá senda beiðni um það til kirkjumálaráðuneytisins um hendur prófests og biskups, sem skulu láta uppi álit sitt um nauðsyn prests. Í beiðninni skal lýst nákvæmlega ástandi bæjarhúsa, enda fylgi henni mat úttektarmanna á verðgildi þeirra.

6. gr.

Nú berst kirkjumálaráðherra beiðni samkvæmt 5. gr., og lætur hann þá, ef prófastur og biskup hafa mælt með beiðninni, byggingarfróðan mann rann-saka aðstöðu um innlent efni, en húsameistara ríkisins gera uppdrátt af hús-inu og kostnaðaráætlun. Stærð húss skal miðuð við aðstöðu á hverjum stað, og presti skal jafnan gefið tækifæri til að gera athugasemdir við uppdrátt húsameistara, enda greiðir hann sjálfur þann hluta byggingarkostnaðar, sem er umfram styrk og lán eftir 2. og 3. gr., nema ófullnægjandi kostnaðaráætlun eða verðlagsbreytingum á vinnu eða efni verði um kennt, að dómi ráðherra. Þá greiðir rikissjóður helming þess, sem húsið hefir farið fram úr áætlun.

Nú fær prestur ekki greitt þann hluta byggingarkostnaðar, er honum ber, og má þá kirkjujarðasjóður veita honum embættislán fyrir því, er til vant-ar, með sömu vöxtum sem í 3. gr. segir, en þrefalt hærrí afborgun.

7. gr.

Þegar ákveðið hefir verið að reisa íbúðarhús á prestssetri, felur ráðherra trúnaðarmanni sínum að hafa eftirlit með byggingunni. Prestur annast fram-kvæmd verksins, nema ráðherra feli öðrum, en húsameistara ríkisins er skylt að aðstoða hann um kaup útlends efnis og annað, sem við verður komið. Val yfirsmiðs skal húsameistari samþykkja.

8. gr.

Helmingur styrks þess, er í 2. gr. getur, greiðist er ráðuneytið fær skilríki fyrir því, að meginhluti efnis sé komið á byggingarstaðinn, enda sé timbur vá-tryggt. Hinn helmingur styrksins greiðist þegar húsið er fókelt. Lánsféð greið-ist þegar ráðuneytinu hafa borizt fullnægjandi skilríki frá trúnaðarmanni sín-um, um að húsið sé fullgert eftir uppdrætti og vel vandað í öllu.

9. gr.

Nú berast ráðuneytinu fleiri beiðnir presta um íbúðarhús en svo, að veitt

upphæð í fjárlögum hrökkvi til, og skal þá taka til greina beiðnir þeirra, sem brýnasta hafa þörf.

10. gr.

Umsóknir um styrk og lán til íbúðarhúsa á prestssetrum skulu komnar til ráðuneytisins eigi síðar en í maímánuði árið áður en byggja skal, og svar ráðuneytisins skal sent presti eigi síðar en 1. sept. sama ár.

11. gr.

Nú er presti skylt að hafa aðsetur í kaupstað eða kauptúni, og er þá bæjarfélagi eða sveitar skylt að leggja til ókeypis hentuga lóð undir íbúðarhús hans.

12. gr.

Ef íbúðarhús eða bæjarhús prestsseturs brennur eða eyðist af náttúruvöldum eftir að ráðstafað hefir verið fjárveitingu, sem fyrir hendi er til byggingar á prestssetri, er ráðuneytinu heimilt að leggja fram fé til að reisa íbúðarhús samkvæmt þessum lögum, að því leyti sem brunabótafé og fyrningarsjóður prestakallsins hrekkur ekki til endurbyggingar.

13. gr.

Prestur skal á eigin kostnað annast árlegt viðhald íbúðarhúss eftir reglum, sem ráðuneytið setur. Prófastur og biskup skulu líta eftir á eftirlitsferðum sínum, hvort reglum þessum sé fylgt, og skýra ráðuneytinu frá, ef áfátt er. Ef prestur lætur hjá liða að bæta úr þessu eftir að hann hefir fengið áminningu, er ráðuneytinu rétt að láta aðgerð fara fram á hans kostnað og taka greiðslu af launum hans.

14. gr.

Nú er reist hús á prestssetri eftir þessum lögum, og skal prestur þá árlega leggja fram $\frac{1}{2}\%$ af styrk samkvæmt 2. og 18. gr. í sjóð, sem er eign prestakallsins og nefnist fyrningarsjóður. Sjóð þennan skal ávaxta í útborgunardeild Söfnunarsjóðs Íslands, undir umsjón biskups, en framlagi prests skal halda eftir af launum hans með $\frac{1}{12}$ á mánuði.

15. gr.

Íbúðarhús á prestssetrum skulu vátryggð gegn eldi í Brunabótafélagi Íslands, og gætir biskup þess. Brunabótagjaldið greiðir prestur, og skal það tekid af launum hans þegar biskup óskar.

16. gr.

Þegar endurbyggja þarf hús vegna fyrningar, skal til þess nota það fé með vöxtum, sem í fyrningarsjóð prestakallsins hefir safnast, eftir því sem með þarf, og skal Söfnunarsjóður inna það af hendi áður en 6 mánuðir eru liðnir frá þeim degi, er greiðslu var krafizt.

17. gr.

Nú kemur það í ljós, er endurbyggja þarf íbúðarhús, eða við brottför prests úr kalli, að viðhaldi var áfátt, og skal þá prestur eða dánarbú hans bæta eftir mati úttektarmanna.

18. gr.

Ef húsameistari ríkisins telur ekki rétt að reisa hús á prestssetri, heldur sé endurbót eða viðbygging nauðsynleg og fjárhagslega réttmæt, þá er ráðherra heimilt að veita til þess fé úr kirkjujarðasjóði, og séu tveir þriðju hlutar þess styrkur en þriðjungur lán, er ávaxtist og endurgreiðist með 4½% á ári. Þar af eru 3½% vextir og 1% afborgun. Að öðru leyti fer um endurbætur þessar eða viðbyggingu eftir sömu reglum og þá er ný hús eru reist á prestssetrum, eftir því, sem við getur átt.

19. gr.

Nú hefir reist verið eða endurbætt íbúðarhús á prestssetri eftir eldri lögum, fjárlögum eða stjórnarráðstöfunum, og er presti þá ekki skylt að greiða hærri upphæð samtals í vexti og afborgun af lánum, sem veitt hafa verið til byggingarinnar, eða afgjald af byggingarstyrk, en honum bæri að greiða af íbúðarhúsi, sem reist er eða endurbætt eftir lögum þessum, og aldrei yfir 320 kr. Auk þess annist hann á sinn kostnað vátryggingu og viðhald eftir þeim reglum, sem settar eru í lögum þessum um ný hús, og greiði árlegt gjald í fyrningarsjóð, er nemi ½% af láni eða styrk, þó ekki yfir 80 kr.

II. KAFLI.

Um byggingar peningshúsa.

20. gr.

Ábúendum prestssetra skal heimilt að vinna af sér eftirgjöld og kvaðir á ábýlisjörðum sínum og því, er þeim fylgir, með peningshúsabyggingum úr steinsteypu eða timbri og járn, með þeim skilmálum, er segir í lögum þessum.

Hlöður teljast með peningshúsum.

21. gr.

Nú óskar ábúandi á prestssetri að vinna af sér eftirgjald samkv. 17. gr., og lætur ráðuneytið þá rannsaka þörf nýrrar byggingar. Ef hún reynist nauðsynleg, lætur ráðuneytið hæfan mann rannsaka aðstöðu alla og gera uppdrátt og kostnaðaráætlun, svo sem segir í 6. gr., og skal ábúandinn síðan reisa húsið samkv. þeim uppdrætti eða öðrum, er ráðuneytið samþykkir.

Ríkissjóður leggur fram járn og steinlim til byggingarinnar.

22. gr.

Þegar peningshús hefir verið reist samkv. lögum þessum, skal það tekið

út af trúnaðarmanni ráðuneytisins. Og ef húsið reynist fullbyggt og vandað að dómi trúnaðarmanns, tekur ráðuneytið við því fyrir hönd jarðarinnar.

23. gr.

Nú er, að dómi ráðuneytisins, nauðsynlegt að reisa stærra peningshús en svo, að 3 ára eftirgjald og kvaðir á prestssetrinu hrökkvi fyrir byggingarkostnaðinum. Lánar ráðuneytið þá fé úr kirkjujarðasjóði, ef prestur óskar, fyrir vinnu við steypu og tré, aðkeyptu efni, nema járn og steinlími, svo og fyrir helmingi flutningskostnaðar, ef aðdrættir eru sérstaklega erfiðir að dómi ráðuneytisins.

Allt annað framlag ábúanda til byggingarinnar telst fyrirframgreiðsla eftirgjaldsins.

24. gr.

Lán samkv. 22. gr. eru embættislán, gegn veði í tekjum embættisins, og ávaxtast þau og endurborgast með 4½% á ári. Af því eru 3½% vextir og 1% afborgun.

25. gr.

Ábúandi greiði árlega 1% af framlagi ríkissjóðs til peningshúsa, sem byggð eru samkv. lögum þessum, í „fyrningarsjóð peningshúsa“.

Um eftirlit og viðhald fer að öðru leyti eftir ákvæðum 13. gr.

26. gr.

Fyrningarsjóður peningshúsa skal vera eign prestakallsins. Um stjórn hans og ávöxtun, svo og hvenær til hans skuli taka, fer á sama hátt og segir í 14. og 16. gr. um fyrningarsjóð íbúðarhúsa.

27. gr.

Nú deyr ábúandi á prestssetri, eða flyzt burtu áður en afgjöld prestssetursins hafa numið fyrirframgreiðslum hans samkv. 18. og 22. gr., og endurgreiðir þá ráðuneytið fráfaranda eða dánarbúi hans það, er á vantar.

Niðurlagsákvæði.

28. gr.

Verði á einhverjum tíma ekki fé fyrir hendi í kirkjujarðasjóði til að veita lán samkv. lögum þessum, veitir ríkisstjórnin þá lánsupphæð, er á vantar, úr ríkissjóði, með sömu kjörum.

29. gr.

Lög þessi öðlast þegar gildi, og falla þá úr gildi lög nr. 30, 16. nóv. 1907, og lög nr. 25, 20. okt. 1913.

Greinargerð.

Frumvarp þetta er áþekkt frumvarpi því, sem stjórnin flutti á þingi 1930. Það hefir orðið að samkomulagi, að nefndin flytti frumvarp þetta, en einstakir nefndarmenn hafi óbundið atkvæði um einstök atriði þess. Að öðru leyti visast til greinargerðar millipinganeftndar í kirkjumálum, sem prentuð er hér með sem fylgiskjal.

Fylgiskjal.

Frumvarp þetta er í tveim köflum og er síðari kaflinn nýmæli. Þykir því greinilegra að gera athugasemdir um hvorn kafla út af fyrir sig.

I. KAFLI.

Á Alþingi 1907 voru fyrst sett lög um byggingar íbúðarhúsa á prestsetrum (l. nr. 30, 16. nóv. 1907). Fyrir þann tíma voru engin lög til um þetta efni og ekkert fast skipulag ríkjandi um húsabyggingar, hvorki um fjárframlög til þeirra, né um framkvæmd verksins, gerð húsanna eða frágang á þeim. En sú venja hafði myndast, að prestar fengju lán til bygginganna, ýmist úr landssjóði eða í Landsbankanum. Lánskjörin voru þau, að landssjóðslánin voru látin ávaxtast með 6% árlega í 28 ár, en bankalánin voru veitt með erfiðari kjörum, eða 6% ársvöxtum og lánstíminn 10—20 ár. En þó að lánskjörin væru eigi hagstæðari en þetta, urðu húsinn eigi að síður eign prestakallsins, en ekki eign prestsins, og prestinum var eigi aðeins skylt að greiða vexti og afborganir af láninu heldur og að svara álagi á allt húsið, er hann fór frá prestakallinu, þótt hann hefði reist það að miklum hluta af eigin efnum.

Með lögum nr. 30, 16. nóv. 1907 var það ákveðið, að veita 15000 króna lánsfé úr landssjóði árlega, til þess að koma upp sæmilegum íbúðarhúsum á prestsetrum landsins, þó þannig, að ekkert einstakt lán færi fram úr 3000 krónum. Samkv. lögum þessum voru á árunum 1908—1912 veitt lán til 28 prestakalla, en meiri hluti lána þessara fór til lánskjarabreytinga, eða til að kaupa áður reist íbúðarhús.

Þegar kom fram um 1912, hafði byggingarkostnaður húsa aukizt svo, að prestar hættu að sjá sér fært að ráðast í byggingar með þeim kjörum, sem lög-in frá 1907 veittu þeim, enda hafði allmikill hluti byggingarkostnaðar einatt fallið á þá sjálfa, stundum meira en að hálfu.

Með lögum nr. 25, 20. okt. 1913 voru lán til íbúðarhúsa ákveðin allt að 5000 kr. til hvers, en jafnframt mælt svo fyrir, að eigi skyldu veitt lán nema til 3ja nýbygginga árlega, enda voru þá sett strangari skilyrði en áður um gerð húsanna og frágang. Samkv. þessum lögum var aðeins reist eitt hús, næsta ár á

eftir að þau gengu í gildi. Síðan skall heimsstyrjöldin á og öll sú verðhækkun, sem af henni stafaði. Styrjaldarárin öll og næstu 3—4 árin þar á eftir voru engin íbúðarhús reist á prestsetrum landsins, nema 2 eða 3 torfbyggingar. Er þó auðsætt, að brýn nauðsyn var orðin, að hafizt væri handa um framkvæmdir til húsabóta á prestsetrunum. Húsakynni voru víða orðin mjög forn og hrörleg, jafnvel einnig á ýmsum þeim prestsetrum þar sem byggt hafði verið fyrir lánsfé áður en húsa byggingalögin frá 1907 komu í gildi, því að fyrir þann tíma höfðu hvergi verið reist hús af varanlegri gerð.

Á Alþingi 1921 er húsa byggingamál prestsetranna tekið upp að nýju. Var þar samþykkt að veita styrk á fjárlögum, til að byggja bæi eða hús á 3 prestsetrum. Ágreiningur varð um það með hvaða kjörum styrkurinn skyldi veittur. Fjárveitinganefnd neðri-deildar lagði einróma til, að styrkurinn skyldi veitast án þess að nokkur afgangsskuld legðist á prestsetrin. En aðrir héldu fram því ákvæði fjárlagafrumvarpsins, að afgang jarðanna hækkaði um 6% af styrkuppþæðinni árlega, til loka yfirstandandi matstímabils prestsetursjarðanna, en þá yrði jörð og hús metin í einu lagi (Alþt. 1921, B. 1124). Tillaga fjárveitinganefndar var felld með litlum atkvæðamun, en síðar á þessu þingi var afgangsskuldin lækkuð niður í 4% af styrkuppþæðinni. Þannig komst á sú regla, sem fylgt hefir verið síðan, að veita á fjárlögum styrk til húsabóta gegn afgangsskuldun.

Á tímabilinu 1922—28 hafa verið byggð 14 prestseturshús úr steinsteypu með þeim skilmálum, að til þeirra hefir verið veitt 5000 kr. lán, skv. lögum nr. 25, 20. okt. 1913, og styrkur á fjárlögum fyrir því, sem húsið kostaði fram yfir lánsupphæðina. Þessi 14 íbúðarhús munu hafa kostað ríkissjóð, að meðaltali, yfir 25 þús. króna hvert. Munu þó nokkur þeirra vera ófullgerð enn, — jafnvel dæmi um að hús liggi undir stórskemmdum af þeim orsökum. Auk þess munu mörg þessara húsa vera ófullkomlega útbúin að hitunartækjum.

Þar sem húsin urðu svona dýr, hefir kirkjustjórninni ekki þótt fært að framfylgja út í æsar ákvæði fjárlaga 1921 og síðan um afgangsskuldun. Því að allvíða hefði þá árgjaldið af íbúðarhúsinu, með fyrningar- og brunabótagjaldi og öðrum kvöðum (sýslusjóðsgjaldi o. s. frv.) numið um og yfir helmingi af byrjunarlaunum prestsins. Hefir kirkjustjórnin því í framkvæmdinni fylgt þeirri reglu, að láta afgang jarðanna hækka um 400 kr. (4% af 10.000 króna styrk). Þar við bætast svo vextir og afborganir af 5000 kr. láni, auk fyrningar- og brunabótagjalds. — Það sem styrkurinn nam fram yfir 10.000 kr. var afgangsskuld eða, með öðrum orðum, hvert nýtt hús var þegar í upphafi „afskrifað“ um meira en 10000 kr. að meðaltali, niður í 15000 kr. hvert.

En þó að kirkjustjórnin hafi sýnt þessa líkind um framkvæmdina á nefndu ákvæði fjárlaganna, þá hafa samt sem áður lagzt svo þungar kvaðir á prestsetrin með hinum nýju húsum, að prestunum hefir þótt varla undir þeim risandi, enda hefir það komið í ljós, að prestar hafa lagt kapp á að komast burtu, í annað prestakall, eftir að þeir höfðu byggt upp staðinn. Mun nú og mega finna dæmi þess, að prestakall, sem að mörgu leyti er aðgengilegt, hefir staðið autt, af þeirri orsök einni, að þar er nýtt íbúðarhús, er þungar kvaðir hvíla á.

Eftir skýrslu, er biskup hefir gefið um húsakynni á prestsetrum lands-

ins, virðast það eigi vera færri en 40—50 hús á prestsetrum, er byggja þarf upp að nýju á næstu 15 árum, eða að jafnaði 3 á ári hverju.

Skiptir því eigi litlu, að fundið verði heppilegra skipulag um framkvæmdir bygginganna en verið hefir, og um leið hagstæðari skilmálar fyrir þá, sem húsanna eiga að njóta.

Frá sjónarmiði löggjafarvaldsins mun mest áherzla verða lögð á þá hlið byggingarmáls prestsetranna, að finna, ef unnt er, ráð til að koma upp íbúðarhúsum fyrir lægra verð en hingað til, eða með minni kostnaði fyrir rikissjóð. Við samningu þessa frv. hefir og verið reynt að finna þau ráð, er að gagni mættu koma í þessa átt. Af þeim ákvæðum frv., er einkum virðast skipta máli í því efni, má benda á þessi:

1. Að tryggja sem bezt nægan **undirbúning** bygginganna, (sbr. t. d. 4. og 8. gr. frumvarpsins).
2. Að herða á **eftirliti** með framkvæmd bygginganna
3. Að **dreifa byggingarkostnaðinum**, — leggja á prest og söfnuð nokkurn hluta hans, þ. e. kostnaðarliði, sem óhægast er að áætla og hafa eftirlit með (sbr. 5. gr.).
4. Að örva þá, sem hagsmuna eiga að gæta um bygginguua (prest og söfnuð) til að inna af hendi frjáls framlög (sbr. 5. gr., 4. málslið).
5. Að leggja þá **áhættu** á prestinn, að hann verði að greiða úr eigin vasa byggingarkostnaðinn, að því leyti, sem hann kann að fara fram úr sanngjarnri áætlun (sbr. 5. gr. 2. lið).

Öll þau atriði, er hér voru nefnd, miða að því, að halda byggingarkostnaðinum í hófi og tryggja á annan hátt hugsmuni rikissjóðs. En flestir munu viðurkenna, að sanngjarnt sé, enda óhjákvæmilegt, að prestum verði búin betri kjör um afgjald af íbúðarhúsum en hingað til hefir átt sér stað. Með frv. um byggingar- og landnámssjóð hefir löggjafarvaldið viðurkennt það sem óhjákvæmilega nauðsyn að styrkja mjög riflega af opinberu fé, þá sem búa í sveitum landsins, til þess að eignast vönduð íbúðarhús af varanlegri gerð. Öll sanngirni virðist mæla með því, að svipuð stefna verði hafin um húsabyggingar á prestsetrum, að því er við verður komið, og það því fremur, sem þau hús eru opinberir embættisbústaðir í umsjá ríkisins. Í því sambandi er og á það að lita, að samkv. gildandi lögum og einnig samkv. þessu frv., ber prestinum að annast árlegt viðhald hússins, bera kostnað af brunatryggingu þess, og ennfremur að leggja árlega fé í sjóð, er, eftir eigi mjög marga áratugi, verður nægilega stór til þess að endurbyggja húsið (sbr. 12. gr. og aths. við bana). Og loks er þess að gæta, að eigi allitill hluti af kostnaðarverði húsanna stafar af því, að þau eru byggð með það fyrir augum, að þau geti enzt mörgum kynslóðum, með góðu viðhaldi, og er vitanlega fjarstæða. að ætla þeim prestum, sem nauðsynlega þarf að byggja hjá, að bera einir þann kostnað.

Eins og áður er vikið að, hafa að meðaltali 10—12 þús. kr. af kostnaðarverði hvers prestseturshúss, sem byggt hefir verið síðan 1922 (miðað við húsinn fullgerð), verið veittar sem kvaðalaus styrkur. Hefir verið litið á þá ráðstöfun sem óhjákvæmilega nauðsyn, enda jafnan látin óátalin af þingi og þjóð. Í frv. þessu er að sjálfsögðu ákveðið, að til hvers nýs húss verði eftirleiðis sem hingað

til veittur kvaðalaus styrkur, er nemi framangreindri upphæð. En það nýmæli fylgir þessu ákvæði hér, að styrkur þessi skuli veittur sem fyrsta framlag til húsa, þannig, að hinar fyrstu 10—12 þús. kr. af verði hvers húss séu afgjaldslausar. Mun þetta ákvæði ólíkt betur fallið til að skapa prestinum aðhald um að gæta sparnaðar og hagsýni við framkvæmd byggingarinnar heldur en núgildandi venja, að sú upphæð sé kvaðalaus, sem húsið kostar fram yfir 15 þús. kr., hvort sem það skiptir fleiri eða færri þúsundum, svo að jafndýrt er að búa í ódýrasta húsinu sem hinu dýrasta.

Ef nú er athugað, að hverju leyti sé í þessu frv. húsið betur að hag presta um afgjald af íbúðarhúsum en verið hefir, þá eru það tvö atriði, sem benda má á. Annað er framlag safnaðarins (sbr. 5. gr.), sem enga afgjaldskvöð skapar. Hitt atriðið er hinn kvaðalaus styrkur, sem að visu er ekki neitt nýtt aukið framlag frá ríkissjóðs hálfu, frá því sem verið hefir, en verður þó að teljast til hagsbóta fyrir prestana, af því að það veitir öllum jafna aðstöðu og — gagnstætt því, sem tíðkæzt hefir — veitir hlutfallslega mesta ívilnun þeim, sem bezt gæta hagsýni og sparnaðar. Hinsvegar er prestum samkv. þessu frv. að sumu leyti íþyngt, jafnvel allverulega, frá því sem nú er, svo sem með ákvæði 5. gr., um framlag til bygginganna, en þó aðallega með því ákvæði sömu greinar, er gerir presti að greiða sjálfum kostnaðarverð hússins, að því leyti, sem það kann að fara fram úr sanngjarnri áætlun. Verður að geta þess hér, að meðal nefndarmanna var ágreiningur um þetta ákvæði, og töldu sumir það mjög ósanngjarnt, bæði af því, að áætlanir eru ekki óskeikular og taka ekki ávallt tillit til aðstöðu, sem getur verið mjög misjöfn, svo og sökum þess, að ríkisstjórnin hefir samkv. frv. rétt til töluverðrar ihlutunar um framkvæmd byggingarinnar, svo að presturinn er þar ekki einráður, og verður það þá næsta óeðlilegt, að hann einn beri ábyrgð á því, ef áætlun, sem hann hefir engan þátt átt í að gera, reynist ekki rétt. Aftur á móti telja aðrir nefndarmenn þetta ákvæði nauðsynlegt til að veita prestinum aðhald um að gæta sparnaðar og hagsýni, enda muni ekki til þess koma, ef gætt sé hagsýni, að kostnaðarverð þurfi að fara fram úr áætlun. — Þá er í frv. ekki gert ráð fyrir, að kostnaðarverð húss, fyrir utan framlög prests og safnaðar, fari nokkru sinni fram úr 20 þús. kr., en sú hefir þó orðið reyndin um langflest þau hús, sem byggð hafa verið undanfarin ár. En í trausti þess, að með skipulegum framkvæmdum takist að gera húsin ódýrari en verið hefir, er fallið frá að gera ágreining um þetta atriði.

Samkv. frv. þessu getur árgjald prests af nýju íbúðarhúsi orðið sem hér segir:

1. Vextir og afborgun af 8000 kr. láni	kr.	320,00
2. Fyrningargjald	—	60,00
3. Brunabótagjald	ca.	— 50—80,00
		<hr/>
	Kr.	460,00

Við þessa upphæð má bæta vöxtum og afborgunum af framlagi prestsins, svo og af kostnaðarverði, að því leyti, sem það kann að fara fram úr áætlun.

Mun varla verða talið sanngjarnt, eða yfirleitt fært, að gera prestum að greiða hærra árgjald af íbúðarhúsum.

Ef frumvarp þetta verður óbreytt að lögum, fá prestar væntanlega nokkra bót frá núverandi kjörum, en þó munar hitt meiru, sem útgjöldum er létt af ríkissjóði, frá því sem nú er.

Að því er efni I. kafla frv. snertir visast að öðru leyti til aths. um einstak- ar greinar.

Um 1. gr.

Eins og að framan er sagt, er hér ætlað til, að frumstyrkur til íbúðarhús- bygginga sé vaxtalaus og viðlíka há upphæð eins og hingað til hefir að meðaltali verið veitt kvaðalaust sem síðasta framlag. Virðist þetta miklu heppilegri regla en hin eldri. Þegar kvaðirnar færast nú yfir á síðustu framlögin til hússins, þá gefur það þeim, sem byggir, hvöt og aðhald til að gæta allrar hagsýni og sparnaðar. Samkvæmt þessari reglu er nokkurn veginn jafnhár styrkur veittur til allra íbúð- arhúsa, í stað þess, að áður var styrkurinn mestur til dýrustu húsanna, svo að eigi varð þyngri kvöð á húsi, er kostaði t. d. 30 þús. kr. en öðru, er kostaði 20 þús. kr.

Óhjákvæmilegt virðist að byggð verði að jafnaði ekki færri en 3 prestset- urshús árlega, en eigi þykir þó heppilegt að hafa fastbundnari ákvæði um þetta efni í lögum en hér er gert.

Um 2. gr.

Með ákvæði þessarar greinar er ætlað til, að Kirkjujarðasjóður veiti nauð- synlegt embættislán til húsbýgginganna, með sömu kjörum og lán skv. lögnum um þessi efni frá 1907 og 1913. Jafnframt er lánsupphæðinni sett hér hámark, það er 8000 kr., svo að styrkur og lán samanlagt getur aldrei farið fram úr 20 þús. kr. Er þetta hámark meira en 5 þús. kr. lægra en meðalkostnaðurverð húsa hefir orðið undanfarin 5—6 ár.

Ætlað er til, að lánveiting verði að jafnaði hálfu lægri en frumstyrkur.

Um 3. gr.

Það nýmæli er í grein þessari, að vexti og afborganir lánsins megi draga frá launum prestsins með jafnri upphæð á mánuði hverjum. Virðist það báðum aðilum hagkvæmt.

Um 4. gr.

Ákvæði þessi miða að því að tryggja, að eigi sé ráðizt í nýjar byggingar, nema þar sem þess er full þörf, og enn fremur, að sem bezt sé vandað til undir- búnings af hálfu ríkisstjórnar. Niðurlagsákvæði greinarinnar á að tryggja að efniskaup til bygginganna geti orðið sem hagkvæmust og ódýrust.

Um 5. gr.

1. Hér er reynt að lækka framlög ríkisins til bygginga þessara frá því, sem verið hefir, með því að dreifa nokkru af kostnaðinum á prest og söfnuð. Virðist hagkvæmt og eigi ósanngjarnt, að þeir, sem eiga að njóta hússins, beint eða

óbeint, leggi eitthvað á sig við að koma því upp. Verður og hægara fyrir ríkisstjórnina að láta gera áreiðanlega kostnaðaráætlun, er þessir kostnaðarliðir eru fallnir burt og koma eigi til reiknings.

2. Fremur getur orkað tyímælis, hvort sanngjarnt sé það ákvæði greinarinnar, að láta prestinn greiða úr eigin sjóði þá upphæð, er kostnaðarverð hússins kann að fara fram úr áætlun. — En sú upphæð hefir oftast að undanförunu numið þúsundum króna. — En ákvæði þetta er sett til þess að knýja prestinn til að gæta allrar hagsýni og sparnaðar um framkvæmd byggingarinnar, og þann veg tryggja, að húsin verði rikissjóði aldrei dýrari en óumflýjanleg þörf krefur. Réttari aðferð en þessi, og þó nægilega örugg til aðhalds um sparnað og hagsýni, myndi þó að dómi 3 nefndarmanna vera sú, að veita prestinum sérstakt lán, samsvarandi þeirri upphæð, er byggingarkostnaður færi sannanlega fram úr áætlun, og gæti lánið þá verið með sömu kjörum sem lán til peningshúsa.

Er vel hugsanlegt, að fátækur prestur gæti að öðrum kosti eigi látið fullgera húsið, sem þá er eyðingu undirorpið.

3. Ákvæði um skekkju í áætlun virðist vera jafnnauðsynlegt fyrir hagsmuni beggja aðila.
4. Það virðist réttmætt, að löggjöfin stuðli að því að hvetja aðra aðila til að leggja fram meira en ákveðið er með lögum, eins og Skútustaðasöfnuðir buðust til að gera og Alþingi tók vel og taldi eftirbreytnisvert. (Sbr. Alþt. 1925, B. 439—440 og fjárlög 1926, 14. gr. A).

Niðurlagsákvæði greinarinnar á að tryggja að allrar vandvirkni verði gætt sem bezt um frágang húsa. Er þess því fremur þörf, að ríkisstjórnin hafi fulla heimild til eftirlits og ihlutunar, þar sem svo mikið aðhald er sett um að gera húsin sem ódýrust.

Um 6. gr.

Þar sem flutningskostnaður á byggingarefni innan kaupstaða og kauptúna er hverfandi samanborið við flutningskostnað til sveita, virðist eigi ósanngjarnt, að sú kvöð sé lögð á það sveitar- eða bæjarfélag, er prestur situr í, að leggja til ókeypis lóð, þar sem og má ætla, að sveitarfélaginu sé það beinn og óbeinn hagur, að prestur sitji þar.

Ætla má, að svo fjölmennur söfnuður, sem talað er um í öðrum málslið greinarinnar, sé fær um að koma upp húsi handa presti (prestum) sínum, gegn styrk þeim, sem þar er gert ráð fyrir. Verður þetta og að teljast mjög hagkvæmt atriði fyrir rikissjóð, þar sem óhjákvæmilegt mundi ella að hafa þá presta í sérstökum launaflokki, sem hæsta húsaleigu verða að greiða.

Um 7. gr.

Það þykir rétt að lánið sé tekið í einu lagi, og að það sé síðasta greiðslan. Ábúandi fær húsið til afnota, um leið og hann tekur lánið. Er rétt að kvaðirnar falli þá á samtímis.

Áriðandi er að úttekt fari þegar fram.

Um 8. gr.

Hús á prestsetrum munu stundum hafa orðið nokkru dýrari en nauðsynlegt var, vegna þess að of stuttur timi leið frá því, að afráðið var að byggja og þar til að verkið var hafið, og undirbúningur því eigi nægur. Ákvæði þessarar greinar miða að því að tryggja að prestur, sem ætlar að byggja, hafi nægan undirbúningstíma.

Verður að teljast heppilegt, og jafnvel nauðsynlegt, að ríkisstjórnin geri jafnan áætlun um það fyrirfram, a. m. k. fyrir hver næstu 2 ár, hvar reisa skuli prestseturshús.

Um 9.—11. gr.

Virðast ekki þurfa skýringa.

Um 12. gr.

Samkvæmt ákvæði greinar þessarar verður fyrningarsjóður minni húsanna orðinn 12 þús. kr. eftir 45 ár, en 20 þús. kr. eftir rúm 57 ár, með núverandi vöxtum Söfnunarsjóðs. Samsvarar það fyllilega verði húsanna í byrjun, og er vart hægt að gera ráð fyrir að hús úr varanlegu efni endist styttri tíma.

Um 13. og 14. gr.

Virðast ekki þurfa skýringa.

Um 15. gr.

Þar sem hús þessi eru opinber eign og ætluð til opinberra afnota sem embættisbústaðir, þykir rétt að þau njóti skattfrelsis svo sem aðrar samskonar byggingar.

Um 16. gr.

Rétt þykir að veita styrk og lán til gagngerðra endurbóta á íbúðarhúsum á prestsetrum, ef endurbæturnar geta komið í stað endurbyggingar. Þó þykir nauðsynlegt að lán til endurbóta afborgist á styttri tíma en lán til nýrra húsa.

Um 17. gr.

Vegna samræmis þykja þessi ákvæði nauðsyn, þar sem ella kæmi fram augljóst misrétti gagnvart einstökum prestaköllum.

II. KAFLI.

Um efni annars kafla eru engin ákvæði áður í lögum, heldur hefir umboðsstjórnin orðið að haga þar eftir ástæðum í hvert sinn.

Við rannsókn úttekta prestsetranna hefir það komið í ljós, að víðast fylgja jörðunum fá og léleg peningshús, og á nokkrum sveitaprestsetrum jafnvel engin, en sumstaðar fylgir þó ákveðin upphæð í peningum. Aðalvenjan hefir verið sú, að prestur hefir reist flest peningshúsin sjálfur, eða keypt þau af fráfaranda.

Meðan lítið verð lá í húsum þessum og vinna var ódýr gat þetta fyrirkomulag haldizt. Prestar fundu og ekki svo mjög til þess, fremur en aðrir bændur á þeim tíma, þótt allmikill hluti vorvinnunnar, a. m. k. í rigningasveitum, færi í að endurreisa og gera við húsín.

Nú eru, sem betur fer, þeir tímar með þjóðinni, að varhugavert þykir að eyða vinnu og fé í það, sem ekki gefur varanlegri árangur.

Umboðsstjórnin hefir því á stöku stað veitt lán til vandaðra fjós- og hlöðubygginga á prestsetrum, einkum í rigningasveitum.

En á síðasta áratug hefir skapazt ný bráðabirgðauurlausn í þessu efni. Stundum hefir staðið svo á, þegar viðtakandi hefir verið ungur kandidat, náms-skuldum hlaðinn, að hann hefir ekki getað keypt húsín af fráfaranda, í viðbót við bústofn og annað. Hefir ríkisstjórnin þá keypt þau í því ástandi, sem þau komu fyrir, með matsverði. Sama hefir og úrlausnin orðið vegna bónda, ef prestakall hefir staðið óveitt. Viðtakandi hefir þá orðið að greiða vexti og afborgun af þeirri upphæð, en hinsvegar ekki fengið úttekt á hús þessi, — sem hann mun þó eiga rétt til —, af því að viðurhlutamikið hefir þótt að greiða álagið af almannafé. Þetta verður að teljast mjög athugavert. Húsín hafa oft reynzt illa og á prestsetrin hlaðizt þannig vaxta- og afborgunargreiðslur, en þau sjálf litlu bættari. Því vafi mun leika á, hvort ábúandi er við burtför skyldur að svara til viðhalds og álags á þau hús, sem honum hafa aldrei verið afhent með úttekt.

Hin forna landsvenja, að prestur eigi sjálfur að mestu öll peningshús staðanna, veitir ekki lengur neina viðunandi úrlausn þessa máls. Þykir því þörf að setja sérstök lög um þessi efni, og er gerð tilraun til þess í öðrum kafla frumvarps þessa.

Er þar í aðalatriðum fylgt sömu reglu, er löggjafarvaldið hefir áður aðhyllzt, að ábúandi á þjóðjörð eða kirkjujörð fái að vinna af sér afgangið með endurbótum á jörðinni sjálfri. Samkv. jarðræktarlögum mega ábúendur kirkjujarða vinna af sér afgangið með jarðabótum. En þótt jarðabætur séu nauðsynlegar, verður þó á sumum prestsetrum, fyrst um sinn a. m. k., enn brýnni þörf nýrra peningshúsa. Fyrir því er lagt til, að þar sem prestur eða ábúandi óskar, geti ríkisstjórnin, ef henni þykir nauðsynlegt, veitt honum heimild til að vinna af sér allt jarðarafgjald og allar áhvilandi kvaðir fyrirfram, með peningshúsa-byggingum úr varanlegu efni á jörðinni.

Þetta er aðalhugsun annars kafla frumvarps þessa.

Hinsvegar er það nú af öllum viðurkennt, að af hverri sveitabyggingu, sem nú er reist úr varanlegu efni, verði þegar að afskrifa allmikinn hluta kostnaðarverðsins. Þetta hefir löggjafarvaldið einnig sýnt með lögum um byggingar- og landnámsjóðs. Þykir rétt og sanngjarnt að löggjafarvaldið viðurkenni þetta einnig gagnvart sínum eigin leiguliðum og starfsmönnum og veiti nokkurn frumstyrk til þessara bygginga, þar sem líka er verið að reisa varanleg hús fyrir komandi kynslóð. Er því lagt til að ríkissjóður leggi fram andvirði járn og steinlím til bygginganna, enda tryggja þessi efni sérstaklega varanleik þeirra.

Í frumvarpinu er þó svo um búíð að framlag ríkissjóðs hverfi eigi í sand, svo sem venja er um „afskrifaðar“ upphæðir, heldur er presti gert að greiða 1% af framlagsupphæðinni í sjóð, er nefnist „Fyrningarsjóður peningshúsa“. Með

Því ákvæði er reynt að tryggja það, að ríkissjóður þurfi ekki að styrkja til endurbyggingar þeirra húsa, er hann eitt sinn hefir veitt styrk til, heldur sé þegar í stað tekið að leggja grunn undir endurbyggingu þeirra. 1% fyrningargjald af hverjum 1000 kr. er ríkissjóður leggur fram í járni og steinlími, nemur 1000 kr. eftir $33\frac{1}{10}$ ár, en 2000 kr. eftir 45 ár, með núverandi vöxtum Söfnunarsjóðs.

En svo lengi má gera ráð fyrir, að vandað steinsteypt hús með járnþaki endist með þeim ströngu ákvæðum um viðhald, sem sett eru í frumvarpinu. Er þá stefnt að því, að öll nauðsynleg hús á prestsetrum landsins endurbyggji sig sjálf.

Með þessu móti þykir líklegt að prestsetrin byggist upp smám saman, einnig að peningshúsum, og endurbyggist án tilfinnanlegra útgjalda fyrir ríkissjóð.

Aðalreglan mun verða sú, að prestur reisir húsin og Prestlaunasjóður endurgreiðir honum framlag sitt smám saman, án vaxta, með eftirgjaldinu, sem honum mundi annars heimilt að vinna af sér með jarðabótum. Verða þá húsin opinber eign fyrir frumstyrkinn einan, sem þó er tryggt að verði varanleg eign með fyrningarsjóðnum. Verða það ólík kaup fyrir ríkið að fá varanleg hús, sem endurbyggja sig sjálf, fyrir ekki meiri úthorinn eyri en andvirði járn og steinlíms, — með ö. o. venjulega afskriftarupphæð sveitabygginga, — eða hlita úrlausn undanfarandi ára, að kaupa af fráfaranda gömul hús í ýmislegu ástandi, sem viðtakandi hefir með réttu ekki getað við unað, og falla á fám árum. Því að óhjákvæmilegt er að ríkissjóður verði fyrir **verulegum** halla, ef haldið er áfram á þeirri braut.

Þess verður vel að gæta, að prestsetrin verði ekki yfirbyggð. Nákvæma reglu um þau atriði er vandi að setja í lögum. En rétt þykir að taka það fram, að eigi er rétt að lög þessi taki til meiri peningshúsbygginga á hverjum stað en yfir þann fénað, er einn maður hirðir í haganlegum húsum um vetur, nema þá að alveg sérstaklega standi á.

Í frumvarpi þessu eru því rík ákvæði um það, að ríkisstjórnin hafi fullt úrskurðarvald um hvort bygging sé nauðsynleg.

Um einstök atriði, svo og um þær byggingar, er sérstaklega stendur á um, vísast til athugasemda við einstakar greinar frumvarpsins.

Um 18. gr.

Eins og kunnugt er, eru peningshús — þar með taldar hlöður — allflestira prestsetra landsins svo fá og í því ásigkomulagi, að við það verður ekki unað til frambúðar. Sjálfsgagt hefir því þótt að ríkið hvetti og styrkti til að reisa og endurbyggja peningshúsin, og þá fyrst og fremst með því að heimila að verja megi afgangi jarðanna til þessa.

Sjálfsgagt er að ábúandi njóti sömu hlunninda þótt hann sé ekki prestur.

Um 19. gr.

Rétt þykir að hafa lík fyrirmæli um undirbúning peningshúsbygginganna á prestsetrum og fyrirmæli 4. gr. laga þessara um undirbúning íbúðarhúsbygginganna.

Oft hafa dýrar byggingar misheppnast vegna of mikils sparnaðar steinlímis og steypujárns. Og stundum hafa menn freistast til að nota of þunnt þakjárn, sem orðið hefir endingarlaust. — Að öðru leyti vísast til almennra athugasemda við II. kafla frumvarpsins.

Með áætlun og eftirliti trúnaðarmanns ríkisstjórnarinnar á að vera fyrirgirt að framlag ríkissjóðs verði nokkru sinni um skör fram.

Um 20. gr.

Virðist ekki þurfa skýringa við.

Um 21. gr.

Þegar ræðir um venjulegar peningshúsbyggingar má vænta að byggingarkostnaðurinn greiðist með eftirgjaldinu á fáum árum, og verður lántaka þá sjaldnast nauðsynleg. Verður þetta oftast nær báðum aðilum hagkvæmt.

Öðru máli er að gegna þegar um stærri byggingar er að ræða, svo sem vönduð fjós með hlöðu. Þykir þá óhjákvæmilegt að heimila lántöku, og virðist hagkvæmast og eðlilegast að Kirkjujarðasjóður veiti þau lán. Augljóst er þá að ábúandi prestseturs, er slík hús byggir, verður töluvert fram að leggja úr eigin vasa, enda ættu þessar húsabætur að verða ábúandanum sjálfum til hagsbóta.

Á sumum stöðum landsins er flutningskostnaður útlends efnis mjög tilfinnanlegur, — er þar einkum haft í huga hafnleysissvæði Suðurlandsundirlendisins, — og þykir því nauðsynlegt að létta undir með þeim einstaklingum, er þar eiga hlut að máli, með því að heimila lántöku með góðum kjörum fyrir helmingi flutningskostnaðar.

Ástæða er til að taka það fram hér í athugasemd, að rétt þykir að fjósbyggingar, sem lán er veitt til, séu að jafnaði með steinsteyptu lofti. Hefir húsa-meistari byggingar- og landnámsjóðs skýrt frá, að venjulega þurfi það litlu að muna á kostnaði, en endingin margföld.

Um 22. gr.

Sá munur er gerður í lögum þessum á lánskjörum til íbúðarhúsa og peningshúsa á prestsetrum, að árleg afborgun peningshúsalánanna er $\frac{1}{2}\%$ hærrí en til íbúðarhúsanna, því að það þykir rétt, að þessi lán standi nokkru skemur, enda ættu þau sjaldnast að vera há.

Lán þessi afborgast á $34 \frac{1}{100}$ árum, en fyrningarsjóður er nokkru fyrr orðinn jafnhár og frumstyrkur.

Um 23. gr.

Augljóst er að sama nauðsyn er á að safna í fyrningarsjóð til endurbyggingar peningshúsa eins og íbúðarhúsa. Og þegar ríkið veitir framlag til þessara bygginga, virðist sjálfsagt að tryggja að það verði varanleg eign, og er það gert með þessu ákvæði.

Þar sem frumstyrkur ríkissjóðs verður miklum mun lægri til þessara húsa en íbúðarhúsanna, þykir nauðsynlegt að ákveða hér helmingi hærra hundraðs-

gjald í fyrningarsjóð, til þess að húsin geti eigi að síður endurbyggzt án opinberra útgjalda.

Um 24. gr.

Réttara þykir að hafa sérstakan sjóð fyrir hvert prestakall, en ekki sameiginlegan fyrir þau öll, og er það líka í samræmi við ákvæði um „Fyrningarsjóð íbúðarhúsa“.

Um 25. gr.

Sjálfsgagt virðist að endurgreiða dánarbúi eða burtfluttum ábúanda á prestsetri það, er hann hefir greitt í afgangi fyrirfram með varanlegum byggingum á jörðinni. Er þetta ákvæði einkum nauðsynlegt vegna dánarbúanna.

Um 26. gr.

Þar sem fé Kirkjujarðasjóðs er að miklu bundið í veðdeildar- og skuldaþréfum og því eigi vist að hann hafi ávallt nægt handbært fé, þykir þetta sjálfsgagt ákvæði.